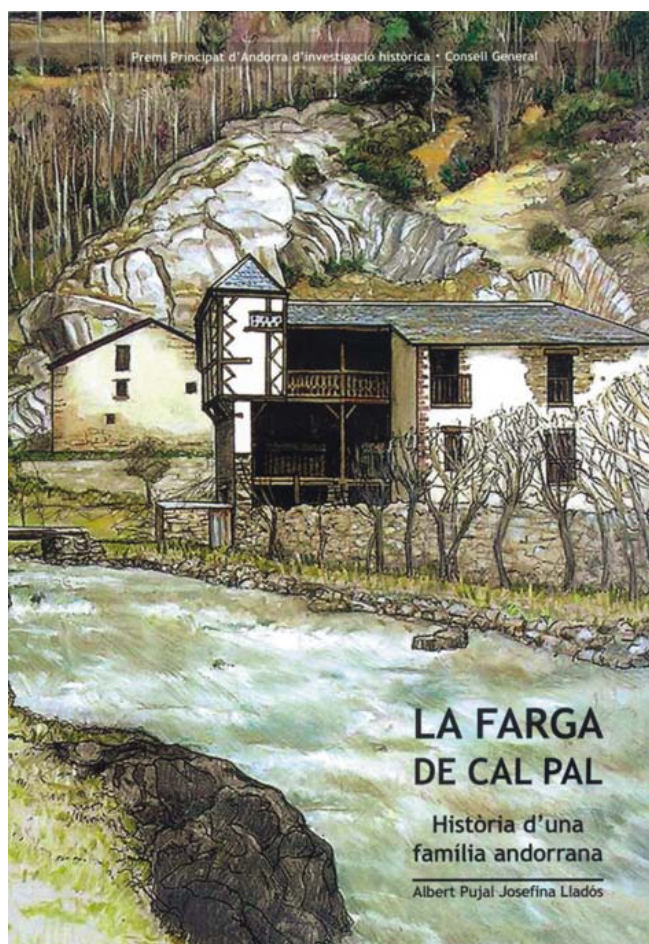

LA FARGA DE CAL PAL: HISTÒRIA D'UNA FAMÍLIA ANDORRANA

Coberta del llibre *La farga de Cal Pal: història d'una família andorrana* (Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

El premi Principat d'Andorra d'investigació històrica de la Nit Literària del 2006 és un recorregut extens per la trajectòria de la família Pal, centrat especialment en tres generacions, des de final del segle xv fins a començament del segle xvii. La història d'aquesta família, localitzada a la vall d'Ordino, ja és interessant per ella mateixa. Però, a més, després d'anys de recerca feta per Albert Pujal, s'ha desvelat que va ser un Pal el constructor de la primera farga de ferro documentada d'Andorra.

Malgrat el títol principal, el treball gira al voltant de les vicissituds de la nissaga: arrenca amb la fundació

de la casa Pal de la Cortinada, el 1435; explica la separació de les dos branques principals -l'una es manté a la Cortinada i l'altra s'estableix a Ordino-; dibuixa un arbre genealògic extraordinari, ja que els Pal van fer matrimonis amb les cases més fortes d'Andorra, i fins i tot van traspasar fronteres; narra com una família de pagesos i ramaders s'endinsa en el món de les fargues; descriu l'ascens, l'auge i la caiguda d'un imperi, i segueix el rastre dels descendents per recordar-nos les cases i les famílies d'avui que estan emparentades amb la casa Pal.

DESPRÉS D'ANYS DE RECERCA FETA PER ALBERT PUJAL, S'HA DESVELAT QUE VA SER UN PAL EL CONSTRUCTOR DE LA PRIMERA FARGA DE FERRO DOCUMENTADA D'ANDORRA

El llibre té dos parts ben diferenciades: la primera és el relat de la història familiar que, com ja hem apuntat, es focalitza sobretot en el padrí Antoni Pal d'Ordino, el fill Bartomeu i el nét Toni. En el primer capítol coneixem l'origen de la nissaga, en el segon ens endinsem en les característiques de la casa d'aquesta família, que es pot considerar un exemple molt ben aconseguit de com eren les cases pairals d'Andorra i del Pirineu més pròxim durant els segles xv i xvi. A mesura que avança la història veiem com els Pal augmenten espectacularment el patrimoni, com el mantenen, i quines estratègies matrimonials segueixen per ampliar-lo fins a convertir casa seva en la més forta d'Andorra. De mica en mica apareixen els símptomes de crisi i sorgeix la "febre del ferro", que fa que el Bartomeu, i sobretot el Toni, dilapidin tot el que la família havia aconseguit amb el negoci ramader i comerciant, i inverteixin en la construcció de la farga. La creació i la localització d'aquesta indústria centren el capítol set del llibre: en diversos documents s'hi refereix com a *Farga de jos lo Vilaró*, i estava situada a la zona dels Ruixols, entre Arans i

el Vilaró. Es va bastir el 1618, un any abans que la farga Rossell i que la farga Areny. Però, a diferència d'aquestes dos, la farga de cal Pal no va superar els primers problemes que va tenir i se'n va perdre el rastre, tant físic com documental. L'últim capítol de la història el protagonitzen les cases Pal, de les quals n'hi ha que han arribat fins als nostres dies.

**PER DUR A TERME UNA INVESTIGACIÓ D'AQUESTES
CARACTERÍSTIQUES HA CALGUT BEURE EN MOLTES
FONTS D'INFORMACIÓ. UNA DE LES MÉS IMPORTANTS
HAN ESTAT ELS ARXIS QUE CONSERVA LA
FAMÍLIA DE CAL PAL DE LA CORTINADA**

La segona part del treball la formen els annexos, alguns particularment extensos. Els primers mostren uns dibuixos esquemàtics que ens situen el lloc concret on es fa construir la farga de cal Pal. En un altre es recullen els documents que fan referència a la construcció i al funcionament de la indústria. En l'annex 14 s'agrupen les compres de propietats que van fer Joan Pal d'Ordino, Guillem Pal àlies Pellicer, Antoni Pal de la Cortinada, Pere Pal, i després d'Ordino (el padrí), i Bartomeu Pal (el pare); s'abasta un període que va des del 1430 fins al 1610. Segurament, un dels annexos més extraordinaris del llibre és el 13, que traça la genealogia de la família Pal al llarg d'una vintena de generacions: des del testament que Pere Pal de Canillo fa el 1432, fins al matrimoni entre Pere Palmitjavila Vidal de casa Martí del Tarter i Ramona Naudí Vidal, el 1960. Un recorregut de més de 500 anys que es veu plasmat gràficament en un annex desplegable on es reproduïxen, en forma de semicercle, les línies genealògiques de la família des de Ramon de Pal d'Ordino (1176) fins a les cases que han sobreviscut en l'actualitat i que, d'una manera o d'una altra, estan emparentades amb cal Pal. Un annex important ens transcriu el document sobre el qual es basa la fundació de la casa Pal de la Cortinada: la donació de l'alberg, o hospici, d'Escoter, que els seus propietaris -el prevere i vicari de la Massana Bernat Escoter i la seva mare Ramona- fan a Joan Pal d'Ordino el 1435. En un altre apartat s'engloba un seguit de llistats de pagaments que permeten apreciar el poder econòmic de la família Pal al llarg dels segles en què es concentra l'estudi. L'emplaçament de la casa Pal d'Ordino i el record de les

carrerades que els ramats de més de 3.000 ovelles de cal Pal feien cap a l'Urgell completen el treball.

Per dur a terme una investigació d'aquestes característiques ha calgut beure en moltes fonts d'informació. Una de les més importants han estat els arxius que conserva la família de cal Pal de la Cortinada. A l'Arxiu Nacional d'Andorra es van resseguir els documents del Tribunal de Corts Notarial, des del número 20 fins al 235, i també es va investigar en els fons de les cases Serola, Colat, Molines i Areny-Plandolit. S'han consultat els arxius parroquials de Canillo, Encamp, Ordino, Andorra i Sant Julià de Lòria. Igualment s'han seguit pistes en escrits custodiats a la Biblioteca de Catalunya, a l'Arxiu Històric i a l'Arxiu Capitular de Lleida, al Comú d'Ordino, i al Bisbat d'Urgell. En molts detalls, el treball s'ha nodrit dels testimonis orals i del record de diverses persones, a més d'una bibliografia variada.

Tal com es remarca en la contraportada del llibre, *La farga de cal Pal* no és un estudi sobre com es produïa el ferro, ni una recerca de mines. Al cap i a la fi, la farga és només l'últim episodi que escriu en primer nom un Pal, ja que a partir d'aquell moment tot el patrimoni que havia reunit la família es desmembra. El treball ens apropa a petites històries curioses i significatives a la vegada. Una de les més remarcables és la que protagonitza Simona, filla del llegendari Feu de la Guàrdia d'Ares, que es casa amb Toni Pal, l'impulsor de la farga. Simona va aportar al matrimoni un dot extraordinari, que el seu marit va invertir en la construcció de la indústria. L'obsessió de Toni amb la farga va anar tan lluny, que va fer disminuir fins i tot el patrimoni de cal Feu. Amb l'enfonsament de la nissaga Pal, la meitat de la casa Antoni Pal d'Ordino ha sobreviscut al llarg de 400 anys amb el nom de casa Simona.

Josefina Lladós Torrent